

Inleiding

Evy Ceuleers, June Eyckmans & Hyo Jung De Smet

Als gevolg van de toenemende globalisering en de snelle evoluties in technologie hebben meer mensen contact met elkaar dan ooit tevoren. Deze contacten spelen zich vaak af tussen individuen die verschillende moedertalen spreken, waardoor meertaligheid een centraal kenmerk is geworden van onze hedendaagse communicatie. Meertaligheid dekt vele ladingen: van het jonge kind wiens thuistaal en schooltaal verschillend zijn, over de jongere die verschillende talen gebruikt om te communiceren met zijn facebookvrienden, tot de zakenman die zijn vreemdetalenkennis aanwendt in tal van vergaderingen.

Het belang van meertaligheid in de samenleving van vandaag kan daarom moeilijk worden overschat en dit creëert belangrijke uitdagingen, zowel op onderzoeks- als op beleidsvlak. In het onderwijs staat men voor de opgave om de meertalige bagage van elke leerling optimaal te benutten en uit te breiden, om hem of haar zo veel mogelijk kansen te bieden op de arbeidsmarkt. In de gezondheidszorg vormt meertaligheid een institutionele uitdaging, aangezien hulpverleners steeds vaker geconfronteerd worden met anderstalige patiënten. Mobiliteit en migratie leiden bovendien vaak tot situaties waarbij meertalige communicatie zowel rechtstreeks kan zijn als gefaciliteerd door vertalers, tolken of interculturele bemiddelaars.

In de internationale wetenschappelijke literatuur maakt men een onderscheid tussen individuele en maatschappelijke meertaligheid. Bij individuele meertaligheid gaat het om de meertalige competentie van een individu. Daarbij kijken onderzoekers doorgaans naar de talen en taalvarianten die een spreker aanwendt. Hierin bestaan uiteraard gradaties. Wanneer je aan een meertalige vraagt of hij of zij meertalig is, zal je zelden een volmondig 'ja' als antwoord krijgen. De meeste individuen zijn er zich immers van bewust dat hun vaardigheid in de verschillende talen niet dezelfde is. Daarnaast richt een heleboel onderzoek zich op maatschappelijke meertaligheid. Dit betreft onder meer studies

naar de maatschappelijke gevolgen van taalcontact of onderzoek naar taalbeleid dat voortkomt uit de onderliggende taalideologieën van taalgemeenschappen.

Toch is het belang dat aan meertaligheid wordt gehecht niet altijd vanzelfsprekend geweest. In de eerste helft van de twintigste eeuw dacht men dat meertaligheid een hindernis vormde voor de cognitieve ontwikkeling. Een aantal psycholinguïstische studies die in de jaren zestig werden uitgevoerd, toonden echter aan dat meertaligen betere verbale en non-verbale vaardigheden en een grotere mentale flexibiliteit tentoonspreiden. We kunnen stellen dat meertaligheid als fenomeen sindsdien is opgewaardeerd. In het witboek van 1995 stelde de Europese Unie zelfs dat het wenselijk is dat alle Europese burgers op hun achttiende naast hun moedertaal nog twee andere talen beheersen. Of zoals uittredend Europees Commissaris voor Meertaligheid Androulla Vassiliou het verwoordt: 'Meertaligheid en taaldiversiteit zijn diep in het DNA van de Europese Unie geworteld. Onze talen vormen een onafscheidelijk onderdeel van ons cultureel erfgoed en maken ons tot wie wij zijn' (persbericht Europese Commissie, 25 september 2014: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1035_nl.htm).

Zo vormt een land als België een mooi voorbeeld van meertalig DNA. Niet enkel door zijn taalgeschiedenis, met Nederlands, Frans en – in mindere mate – Duits, maar ook door de influx van anderstaligen, de internationalisering van het onderwijs en het bedrijfsleven en de steeds toenemende invloed van de (sociale) media.

Dit boek richt zich tot een wijd lezerspubliek, gaande van de geïnteresseerde leek tot de student (meertalige) communicatie. Het biedt een overzicht van relevant onderzoek binnen meertaligheid vanuit diverse perspectieven.

In het eerste hoofdstuk onderzoeken Ellen Van Praet, Bram Vertommen en Astrid Vandendaele aan de hand van etnografische interviews en een tekstanalytische studie in welke mate de meertalige context in België de buitenlandberichtgeving over dit land beïnvloedt. Een te eenzijdige selectie van bronnen, stereotiepe invalshoeken en hardnekkige referentiekaders kunnen namelijk leiden tot een vertekend beeld van de realiteit. De vragen die ze beantwoorden, zijn onder meer: bestaat het gevaar dat informatie verloren gaat als gevolg van ingewikkelde taalkwesties? Vertrouwt een groot aantal buitenlandcorrespondenten inderdaad uitsluitend op Franstalige bronnen? Is er een aantoonbaar verschil in perspectief? Uit de interviews blijkt dat talenkennis en attitudes ten opzichte van de verschillende gemeenschappen een belangrijke rol spelen

bij de selectie van hun bronnenmateriaal. Dit wordt bevestigd door de studie waarbij de verslaggeving van één welbepaald nieuwsfeit wordt bestudeerd, met name het conflict rond het kiesdistrict Brussel-Halle-Vilvoorde. Hieruit blijkt dat in het bijzonder Franse en Nederlandse buitenlandcorrespondenten dit nieuwsfeit vanuit een zeer verschillende invalshoek belichten.

Rudi Janssens legt in hoofdstuk twee uit wat het verband is tussen individuele en maatschappelijke meertaligheid. Hierbij gaat hij dieper in op de positie van meertaligheid in de huidige maatschappij en op de manier waarop hier via politieke besluitvorming mee wordt omgegaan. In zijn bespreking stelt hij de Belgische casus centraal en focust hij in eerste instantie op regio's waar men in officiële contacten meer dan één taal kan gebruiken: Brussel en de faciliteitengemeenten. De centrale vraag is: welk taalbeleid wordt er gevoerd en hoe ziet de taalachtergrond van de inwoners eruit? Hierbij valt op dat de taaldiversiteit van de Brusselse bevolking in de persoonlijke en publieke sfeer alsmaar toeneemt. De auteur beargumenteert dan ook dat de huidige tweedeling in een Franstalige en Vlaamse gemeenschap geen steek meer houdt. Brusselaars identificeren zich meer met de lokale gemeenschap dan met de veronderstelde taalgemeenschappen. De auteur besluit dat hun identificatie veeleer gestuurd wordt door *nationism* dan door *nationalism*, en dit ten gevolge van de wisselwerking tussen maatschappelijke en individuele meertaligheid.

In hoofdstuk drie geven Jill Surmont en Piet Van de Craen een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot de implementatie van Content and Language Integrated Learning (CLIL) in een aantal Europese regio's en lidstaten: Vlaanderen en Wallonië, Frankrijk, Nederland, Duitsland, Luxemburg, Spanje, Estland, Finland, Roemenië en Ierland. Ze focussen hierbij op een reeks parameters die van belang zijn bij een succesvolle invoering van CLIL in het onderwijssysteem en bespreken die achtereenvolgens voor de verschillende regio's. Op deze manier tonen ze aan hoe de wisselwerking tussen historische en sociolinguïstische factoren al dan niet leidt tot een succesvolle implementatie van meertalig onderwijs, zoals gepromoot wordt door de Europese Unie. Hoewel het niet mogelijk is – net vanwege de verschillende historische gevoeligheden – om de regio's en lidstaten in strikte zin met elkaar te vergelijken, geeft deze kwalitatieve analyse weer dat de parameters standaardisering, taaldominantie, taalwetgeving en taalbedreiging zeer nuttig zijn bij een analyse van CLIL-onderwijs in Europa.

In hoofdstuk vier gaat Katja Lochtman in op de rol van het Engels in het hoger onderwijs in België. De centrale vraag ‘welk soort Engels moeten we onze studenten bijbrengen?’ wordt beantwoord door relevante onderzoeksperspectieven en -bevindingen aan elkaar te koppelen. Hoewel uit onderzoek blijkt dat het gebruik van het Engels minder met culturele stereotypen wordt geassocieerd in vergelijking met het Duits en het Frans, is er toch sprake van een sterk normbesef bij studenten, gericht op de beheersing van de Engelse standaardtaal. Lochtman beargumenteert dat de complexiteit van de hedendaagse communicatie vraagt om een bredere norm, die ook gewag maakt van een aantal sociolinguïstische vaardigheden, zoals die in het Europees Referentiekader worden gespecificeerd. Dit zou de vorm kunnen aannemen van een registergevoeligheid waarbij van studenten in eerste instantie verwacht wordt dat ze het academische, formele register leren beheersen en andere registers in de mate van het mogelijke leren herkennen.

In hoofdstuk vijf nemen Alexandra Rosiers, June Eyckmans en Hildegard Vermeiren de individuele variabelen onder de loep die een rol spelen bij taalleersucces. Niet enkel het gebruikte lesmateriaal, de docent of de sociaal-maatschappelijke context bepalen de taalontwikkeling tijdens het proces van vreemdetaalverwerving, ook persoonlijkheidskenmerken drukken hun stempel op de leerervaring en de graad van meertaligheid die wordt bereikt. In de Engelstalige literatuur wordt het amalgaam van deze factoren ‘individual learner differences (IDs)’ genoemd. In hun bijdrage schetsen Rosiers, Eyckmans en Vermeiren het relatieve belang van demografische variabelen zoals leeftijd en gender, cognitieve variabelen zoals taalaanleg en cognitieve stijlen, affectieve variabelen zoals motivatie, attitude, angst, en communicatiebereidheid en persoonlijkheidsvariabelen zoals extraversie, egopermeabiliteit, tolerantie voor ambiguïteit en risicobereidheid. Na een uitgebreid overzicht van wetenschappelijke studies in dit domein, besluiten de auteurs dat het belang van individuele variabelen voor het vreemdetaalverwervingsproces buiten kijf staat, ondanks de gebrekkige definiëring van termen en de uiteenlopende resultaten die worden gerapporteerd. Er is een bewustzijn gegroeid bij toegepaste taalkundigen dat allerlei aspecten die te maken hebben met identiteitsvorming, een invloed uitoefenen op taalleerprocessen en de ontwikkeling van meertaligheid. Dit pleit voor de verdere volwassenwording van dit onderzoeksdomein door een samenwerking van psychologen en taalkundigen, zodat het samenspel van leerder-interne verschillen en externe factoren zoals de sociaal-maatschappelijke context van de meertalige samenleving in kaart kan worden gebracht.

In hoofdstuk zes gaat Esli Struys dieper in op wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van meertaligheid op de cognitieve ontwikkeling. Hij bespreekt zowel psycholinguïstische studies waarbij gefocust wordt op de cognitieve processen die ten grondslag liggen aan taal, als neurolinguïstisch onderzoek dat gebruik maakt van technieken om breinprocessen in beeld te brengen. Eerst bespreekt hij waar taal zich bevindt in de hersenen. Hieruit blijkt dat naargelang de betrokken vaardigheid verschillende regio's in het brein dynamisch samenwerken om taal te genereren. Vervolgens past hij deze inzichten toe op meertaligheid en beantwoordt hij de vraag of andere talen in dezelfde regio's verwerkt worden als de eerste taal. Ten derde gaat hij in op de effecten van meertaligheid op cognitie. Uit de bespreking van de relevante literatuur alsook van zijn eigen onderzoek kan de auteur concluderen dat heel wat studies wijzen in de richting van een positief effect, maar dat er behoefte is aan grootschaliger onderzoek om deze bevindingen te bevestigen.

In hoofdstuk zeven gaan Evy Woumans en Wouter Duyck na of tweetaligheid de werking van de hersenen beïnvloedt, in een bijdrage die het psycholinguïstisch onderzoek ter zake kritisch bespreekt. Ze behandelen de effecten van tweetaligheid in verschillende tweetalige populaties door zich enerzijds te richten op de cognitieve ontwikkeling van kinderen en anderzijds verslag uit te brengen van het onderzoek naar cognitieve controle in volwassenen. Daarbij wordt er ook gefocust op een bijzondere groep taalgebruikers, namelijk simultaantolken. Tot slot rapporteren ze ook recente resultaten over onderzoek naar de invloed van tweetaligheid op de progressie van degeneratieve welvaartsziekten zoals dementie. Ondanks het feit dat het tweetalige voordeel in een aantal van de vermelde studies wordt bevestigd aan de hand van een grotere cognitieve controle, een verhoogde neuronale efficiëntie en een grotere breinplasticiteit, nemen Woumans en Duyck een voorzichtig standpunt in en benadrukken ze de behoefte aan verder onderzoek. Over de communicatieve voordelen van tweetaligheid bestaat geen twijfel, maar de vorm die de cognitieve voordelen aannemen in verschillende populaties lijkt te worden beïnvloed door socio-economische status, intelligentie, cultuur en omgeving. Longitudinaal onderzoek zal hier op termijn meer verduidelijking in kunnen brengen.

In hoofdstuk acht definiëren Nele Verreyt, Miet De Letter en Wouter Duyck afasie als een verworven taalstoornis in het kader van een hersenaandoening. Afasie kan voorkomen op het niveau van begrip, productie en taalgebruik in de gesproken en/of geschreven taal. De taalstoornissen kunnen zich manifesteren over de verschillende taalmodaliteiten heen, zoals bij het begrijpen, het

benoemen, het herhalen, het lezen en het schrijven of in de spontane spraak. Iemand die voor het letsel twee of meer talen beheerste, ontwikkelt na het acute event een polyglotte of meertalige afasie. Aangezien twee- of meertaligheid veeleer de regel dan de uitzondering is in de hedendaagse samenleving, en aangezien cerebrovasculaire letsels (CVA's) alsmear vaker voorkomen, wordt de laatste tijd steeds meer aandacht besteed aan patiënten met tweetalige afasie. In dit hoofdstuk belichten Verreyt, De Letter & Duyck tweetalige afasie vanuit een cognitief-linguïstische invalshoek, met aandacht voor de beschrijving en etiologie van herstelpatronen, diagnostiek en therapie.

Iemand die in één adem genoemd wordt met onderzoek naar meertaligheid in een Europees perspectief, is ongetwijfeld prof. dr. Piet Van de Craen. In zijn rijk gevulde loopbaan ontwikkelde hij zich tot een voorvechter van meertalig onderwijs en inspireerde hij menig student, leraar en jong onderzoeker. We dragen dit boek graag aan hem op.